

Odpowiedzialność szkoły za rozwój uczniów

Szkoła jest dla uczniów, dla każdego ucznia – to prawda oczywista, zagwarantowana ustawowo. Niełatwo jednak realizować ten postulat, zważywszy na rosnącą liczbę dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uczących się w szkołach ogólnodostępnych

Zgodnie z danymi z Systemu Informacji Oświatowej (SIO) poradnie psychologiczno-pedagogiczne wydały orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, nauczania indywidualnego czy o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych ponad 90 tys. uczniów szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych¹.

Przed nauczycielem stoi zatem niełatwe zadanie pracy z grupą niekiedy mocno zróżnicowaną. Ważne jest, aby dysponował on niezbędnymi kompetencjami i zasobami, dzięki którym będzie mógł dostosować sposoby prowadzenia lekcji do potrzeb i możliwości dzieci i młodzieży. Praca z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych jest zadaniem nie tylko wychowawcy klasy, szkolnego pedagoga, nauczyciela przedmiotowego, lecz także całej szkoły. Niezbędnym czynnikiem w tym procesie jest przede wszystkim skuteczna organizacja pracy placówki, a także kultura pracy oparta na współdziałaniu całej rady pedagogicznej.

Wsparcie ucznia a praca całej szkoły

Każdy dyrektor wie, że odpowiada za organizację pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Warto przy tym pamiętać, że myślenie o tej pomocy nie jest wyłącznie sumowaniem indywidualnego wsparcia udzielanego uczniom. Wymaga uważnego przyjrzenia się szkole jako organizacji – warunkom, w jakich funkcjonuje, posiadanym zasobom, zachodzącym w niej procesom. Aby dobrze zaplanować pracę szkoły w kontekście pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, należy wziąć pod uwagę zarówno bazę lokalową, wiedzę, umiejętności i doświadczenie nauczycieli, jak i relacje zachodzące w grupie rówieśniczej oraz w gronie rodziców, postawy różnych członków społeczności szkolnej wobec konkretnych uczniów, a także możliwości współpracy z zewnętrznymi instytucjami w udzielaniu specjalistycznej pomocy itd. Dopiero widząc dziecko w kontekście pracy całej szkoły, dyrektor może zapewnić skuteczną pomoc poszczególnym uczniom, a nauczycielom – zagwarantować niezbędne wsparcie.

Nauczyciele potrzebują doskonalenia swoich umiejętności w pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Zainteresowanie szkoleniami w tym zakresie pokazują wyniki badań

TALIS – 54 proc. respondentów (przy średniej wszystkich badanych krajów 28 proc.)² deklaruje potrzebę rozwijania kompetencji. Potwierdzają to wyniki z badań pilotażu nowego systemu doskonalenia nauczycieli, w którym wzięło udział ponad 6 tys. szkół i przedszkoli³. W placówkach z 74 proc. powiatów objętych pilotażem wdrożono projekty rozwojowe w obszarze „Praca z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”.

Nowy system wspomagania szkół

Nowy system doskonalenia nauczycieli proponuje rozwiązania, które okazują się niezbędne do udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkołach. Podstawową zmianą jest planowanie rozwoju szkoły, w tym wsparcia nauczycieli, na podstawie wniosków z diagnozy jej pracy. Tym samym doskonalenie zawodowe nauczycieli wpisuje się w kontekst pracy całej placówki i ma charakter działania procesowego, a nie jednorazowego wsparcia. Tak rozumiane działanie zakłada współpracę z zewnętrznym specjalistą, który pomaga dyrektorowi i radzie pedagogicznej, kierując się zasadą czterech kroków:

- diagnoza potrzeb szkoły;
- wybór obszaru do rozwoju oraz planowanie działań;
- realizacja procesu wspomagania;
- ocena efektów działań podejmowanych w szkole.

Kluczowy dla całego procesu wydaje się pierwszy etap. Wspomaganie szkoły w trakcie **diagnozy potrzeb** to towarzyszenie jej w oglądaniu własnej rzeczywistości z wielu perspektyw. Pozwala to nie tylko określić sytuację i potrzeby dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, ocenić jego funkcjonowanie, lecz także „przymierzyć” tę rzeczywistość do sytuacji panujących w szkole. Warto mieć świadomość, że to samo dziecko w różnych warunkach będzie funkcjonować w odmienny sposób. Dlatego fundamentalne wydaje się spojrzenie na ucznia w kontekście środowiska, w którym ono przeżywa. Należałoby również określić czynniki bezpośrednio wpływające na możliwość wykonywania przez ucznia pewnych czynności lub zadań. Przykładowo w wielu szkołach uczniowie poruszający się na wózkach inwalidzkich są wykluczani z zajęć wychowania fizycznego nie dlatego, że nie mogą w nich ak-

Eфект подтвержден
через развитие
ученика
является лучшим
доказательством на то,
что оказанная поддержка
привнесла действительно
важные результаты

tywnie uczestniczyć, lecz m.in. dlatego, że nauczycielom brakuje wiedzy dotyczącej możliwości ruchowych tych uczniów i umiejętności wykorzystania potencjału, który oni mają. Do tego dołączają obawy dotyczące bezpieczeństwa dziecka z niepełnosprawnością i jego rówieśników, a także trudność związana z organizacją zajęć w grupie niejednorodnej⁴. Zatem czynnik ograniczający udział w zajęciach w tym przypadku nie tkwi w dziecku, lecz w środowisku. Analizując sytuację bez kontekstu środowiskowego, łatwo można ulec pokusie etykietowania takiego ucznia jako „niezdolnego do ćwiczeń na lekcji WF”.

Osoba wspomagająca szkołę w obszarze specjalnych potrzeb może więc pomóc nauczycielom identyfikować czynniki zewnętrzne wpływające na funkcjonowanie ucznia w szkole. Dzięki takiemu podejściu możliwe jest planowanie pomocy, która będzie przebiegała dwutorowo: z jednej strony będzie nakierowana na wspieranie dziecka w pokonywaniu trudności i realizowaniu stojących przed nim wyzwań, z drugiej zaś – na zmiany i rozwój samego środowiska szkolnego, tak aby tworzyć bardziej sprzyjające warunki funkcjonowania dla tego ucznia, jego rówieśników i całej społeczności szkolnej.

W taki sposób przechodzimy do drugiego kroku wspomagania – **wyboru obszaru do rozwoju pracy szkoły, określeniu priorytetów i planowaniu działań**. Analizując sytuację konkretnych dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, możemy zidentyfikować różne niezbędne kierunki zmian, np. podnoszenie kompetencji kadry, zmiana organizacyjna w szkole, modernizacja budynku. Często wprowadzenie wszystkich zmian równocześnie nie jest możliwe. Rolą zewnętrznego specjalisty

jest pomoc w doprecyzowaniu, które zmiany są kluczowe z punktu widzenia poprawy funkcjonowania ucznia ze specjalnymi potrzebami, a także wspieranie szkoły w określeniu celów adekwatnych do rzeczywistości szkolnej oraz wybór sposobów ich osiągnięcia. Ważne jest, aby planowanie nie ograniczyło się do listy szkoleń dla nauczycieli. O skuteczności działań decyduje ich bezpośrednie powiązanie z praktyką. Ważne jest wdrażanie wiedzy, umiejętności i nowych rozwiązań w codziennej pracy.

Od realizacji procesu wspomagania będzie zależało to, czy w szkole zajdzie rzeczywista zmiana. Jest to szczególnie trudny moment całego procesu. Niesie za sobą ogromną pokusę powrotu do starych nawyków – koncentracji na szkoleniach i podejmowania incydentalnych działań („gaszenia pożarów”). Tymczasem warto, aby był to czas wprowadzania konkretnych zmian małymi krokami. Jeśli z diagnozy danej szkoły wynika, że wyzwaniem dla nauczycieli jest radzenie sobie z niepokojem rodziców związanych z obecnością dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w klasie (np. obawa o bezpieczeństwo własnych dzieci, poziom edukacji, relacje nauczyciela z poszczególnymi uczniami i między nimi samymi czy wręcz stereotypowe postrzeganie trudności dzieci), a jednym z zaplanowanych działań jest przeszkolenie kadry w zakresie radzenia sobie z tym problemem, to etap wdrażania nie może się zakończyć na samym szkoleniu. Istotne jest wypracowanie strategii pracy z rodzicami z danego środowiska i jej realizacja w codziennej pracy. Równocześnie istotne jest monitorowanie, na ile podejmowane działania przynoszą zamierzony skutek i ewentualne weryfikowanie ich na bieżąco.

Podsumowaniem procesu wspomagania jest **wspólna ocena efektów**. W przypadku działań odnoszących się do pracy na rzecz uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi powinna dotyczyć oglądu sytuacji uczniów objętych pomocą, rozwoju relacji, nowych metod pracy, zmian organizacyjnych w szkole, jakie pojawiły się w wyniku przeprowadzonego procesu wspomagania. Warto zwrócić uwagę, co wpłynęło na poprawę jakości i odnieść się do uzyskanych korzyści. Eфект potwierdzony przez rozwój ucznia jest najlepszym dowodem na to, że udzielone wspomaganie przyniosło rzeczywiście ważne rezultaty.

Odpowiedzialność placówek za wspomaganie szkół

Wyniki ewaluacji pilotażu nowego systemu doskonalenia nauczycieli pokazują, że model kompleksowego wspierania pracy szkoły został oceniony pozytywnie. Faktycznie: pozwala on uruchomić proces zmiany w polskiej szkole, angażuje dużą część grona pedagogicznego, może przynieść korzyści w postaci lepszej pracy szkoły i lepszych wyników uczniów. Od 1 stycznia 2016 r. wspomaganie przedszkoli, szkół i placówek, prowadzone zgodnie z tymi czterema krokami, staje się obowiązkową formą pracy pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych, placówek doskonalenia nauczycieli oraz bibliotek pedagogicznych. Istotne jest, aby ten model wspomagania szkół nie był postrzegany jako „odrębny byt”, lecz jako zadanie, które ma służyć integrowaniu różnorodnych działań podejmowanych na rzecz wsparcia szkoły i uczniów.

Zmiany w pomocy psychologiczno-pedagogicznej wprowadzone w 2010 r. miały na celu doprowadzenie do sytuacji, w której uczeń będzie otrzymywał wsparcie w jego najbliższym otoczeniu. Idea procesowego wspomagania szkoły, która przełożyła się na obowiązkowe zadania placówek, wydaje się wspierać ten kierunek zmian. Daje bowiem wsparcie i jednocześnie pozostawia decyzyjność po stronie dyrektora szkoły. Kadra szkoły – korzystając również z obecności zewnętrznego specjalisty – ma szansę lepiej zrozumieć, rozpoznać, zaplanować i zrealizować działania związane z tworzeniem optymalnych warunków do rozwoju każdego ucznia.

Jarosław Kordziński,
Katarzyna Leśniewska

¹Na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej z 30 września 2013 r.

²Por. K. Hernik i in., „Polscy nauczyciele i dyrektorzy na tle międzynarodowym. Główne wyniki badania TALIS 2013”, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014

³A. Borek, I. Konieczny, M. Tędziągolska „Analiza danych z powiatowych projektów pilotażowych realizowanych w ramach Działania 3.5 PO KL”, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2014

⁴Por. J. Zajęczkowska „Jak umożliwić dziecku z niepełnosprawnością ruchową udział w lekcjach wychowania fizycznego”, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2014